

THE SOURCES OF THE STRUCTURAL TRANSFORMATION IN THE MEVLEVI ORDER IN REPUBLICAN PERIOD AND TODAY'S MEVLEVI ORDER

İBRAHİM KAYGUSUZ

Dr, MEB Sosyoloji Kitap Yazım Komisyonu Başkanı

Mail: ibrahimkaygusuz@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-001-9682-751x>

ABSTRACT

The subject of the present article is the Mevlevi Order. This article aims to understand the structure, emergence process and current situation of the Mevlevi Order within the context of religion-society relations. It is also aimed to understand the reemergence of the Mevlevi Order, which went into a process of extinction with the establishment of the republic, in the historical period from 1940 to 2020, the transformation underwent by the Order in this period within the context of secularization, the reasons why it came to the fore with the popularization of Rumi and Sama rituals starting from the 2000s, and the current state of the group. It is aimed to reveal the current structure of the Mevlevi Order, on which no detailed sociological study was conducted since the 1990s. The present study includes three local groups in Konya, which has been known as the center of the Mevlevi movement since its emergence. The groups carry various features such as originating from tradition, having emerged through civil initiative and official status. The present article was designed as a qualitative research. The groups and the locations, activities and rituals belonging to the groups were observed using the participant observation technique. Many interviews were conducted with the members of the groups, their activities were attended and in-depth interviews were conducted with members from each level of the order (postnishin, whirling dervish, follower, etc.). As a result of the study, it was concluded that the Mevlevi Order has evolved from institutionalism to individualism with the influence of industrialization, secularization and pluralism.

Keywords: Religious group, the Mevlevi Order, institutionalism, modernization, secularization, pluralism.

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü:	Araştırma
Geliş Tarihi:	27.05.2020
Kabul Tarihi:	12.07.2020
Yayın Tarihi:	25.11.2020
Yayın Sezonu:	2020

Makaleye Atıf Bilgisi

KAYGUSUZ İbrahim (2020). "Cumhuriyet Dönemi Mevleviliğinde Yapısal Dönüşümün Kaynakları ve Günümüz Mevleviliği". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 16. Özel Sayı 1. (162-192).

muhafazakârdüşünce • yıl:16 - özel sayı:1• 2020

CUMHURİYET DÖNEMİ MEVLEVİLİĞİNDE YAPISAL DÖNÜŞÜMÜN KAYNAKLARI VE GÜNÜMÜZ MEVLEVİLİĞİ

İBRAHİM KAYGUSUZ

Öz

Bu makalenin konusu, Mevlevilerdir. Bu makalenin amacı, Mevlevî dinî grubunun yapısını, ortaya çıkış sürecini ve mevcut durumunu din-toplum ilişkileri bağlamında anlamaya çalışmaktır. Makalenin amacı, Cumhuriyet'le birlikte yok olma sürecine giren Mevlevîliğin, 1940-2020 tarihsel aralığında yeniden ortaya çıkış sürecini, bu tarihsel aralıkta sekülerleşme bağlamında yaşadığı dönüşümü, 2000'li yıllardan itibaren Mevlâna ve Sema ritüelinin popülerleşmesiyle birlikte gündeme gelmesinin sebeplerini ve grubun geldiği noktayı anlamaya çalışmaktır. Makale, 1990'lı yıllardan bu yana hakkında detaylı sosyolojik çalışma yapılmayan Mevlevîliğin güncel yapısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, ortaya çıktığı tarihten bu yana Mevlevîlik hareketinin merkezi olan Konya'daki üç lokal grubu kapsamaktadır. Gruplar, gelenekten gelme, sivil inisiyatif ile ortaya çıkma ve resmî olma gibi ayrı özelliklere sahiptir. Bu makalede nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Gruplar, gruplara ait mekânlar, faaliyetler ve ritüeller, katılımcı gözlem tekniği ile gözlemlenmiştir. Grupların üyeleri ile çok sayıda görüşmeler yapılmış, faaliyetlerine iştirak edilmiş ve her kademede (postnişin, semazen, müntesip vb.) üyelerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Makalede ortaya çıkan sonuç, Mevlevî dinî grubunun sanayileşme, sekülerleşme ve çoğulculuk süreçlerinden etkilenecek kurumsallıktan bireyselleşmeye doğru evrildiğidir.

Anahtar Kelimeler: Dinî grup, Mevlevîlik, kurumsallaşma, modernleşme, sekülerleşme, çoğulculuk.

GİRİŞ

Bir sosyal olgu olarak Mevlevilik, büyük İslam düşünürü ve şairi Mevlâna Celâleddin-i Rumi'ye nisbet edilerek kurulan bir tarikatın adıdır. Dünyanın birçok coğrafyasına yayılan Mevlevilik, tarikat pratiği (adap ve erkân) yönünden zengindir. Bu tarikat sema ve musikiyi sistemleştirerek kendisi ile özdeşleştirmiştir. Anadolunun kültürel miraslarından olan ve Türkiye'deki toplumsal hayatı farklı yönlerden etkileyerek din, sanat, estetik, musiki, mimari vb. alanlarda izler bırakan Mevlevî dinî grubunun yapısını, ortaya çıkış sürecini ve mevcut durumunu din-toplum ilişkileri bağlamında anlamaya çalışmak önem arz etmektedir.

Cumhuriyet'le birlikte yok olma sürecine giren Mevleviliğin, 1940-2020 tarihsel aralığında yeniden ortaya çıkış sürecini, bu tarihsel aralıkta sekülerleşme bağlamında yaşadığı dönüşümü, 2000'li yıllardan itibaren Mevlâna ve sema ritüelinin popülerleşmesiyle birlikte gündeme gelmesinin sebepleri ve grubun geldiği nokta sosyolojik bir durum olarak incelenmeyi hak etmektedir. Bu anlamda "Mevlâna ve sema"nın popülerliği ile Mevleviliğin toplumsal tabanı/gücü arasındaki ilişki" araştırılmaya değer konu olarak görülmektedir. Bu alanda 1990'lı yıllardan bu yana detaylı sosyolojik çalışmaların yapılmadığı dikkate alındığında bu dinî grubun güncel durumununun ortaya konulması önemlidir.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Mevlâna ve sema ritüeli, Türkiye'nin son yıllarda ülke ve dünya kamuoyunda canlı tutmaya çalıştığı iki kültürel tanıtım konusu olarak görülmektedir. Türkiye'nin tanıtım ve reklam araçları olarak gündemde tutmaya çalıştığı bu iki toplumsal gerçeği tarihsel olarak ayakta tutan ve bugüne taşıyan temel dinamiklerden birinin Mevlevilik olduğu ifade edilebilir. Mevlâna ve sema ritüelini asıl resim içinde yani Mevlevilik olgusu ile birlikte ele almak önemlidir.

Bu çalışmanın temel amacı, günümüz Mevlevî dinî grubunun yapısını, 1925 tarihinden sonra yok olma sürecine girişini, 1940'lı yıllardan itibaren tekrar görünür duruma gelişini ve 1940-2020 tarihsel aralığında sekülerleşme bağlamında yaşadığı yapısal dönüşümü anlamaya çalışmaktır. Hem Cumhuriyet öncesi sekiz yüz yıllık tarihsel Mevleviliğin günümüz Mevleviliği ile karşılaştırılması hem de nispeten daha yakın bir dönem olan 1940'lı ve 1950'li yılların Mevleviliği ile güncel Mevleviliğin karşılaştırılması ve böylece bu dini grubun modernleşme, sekülerleşme ve bireyselleşme bağlamında

yaşadığı değişimin anlaşılması önemlidir. Mevlevilik gibi tarihsel ve güncel bir olgunun sosyal bir gerçeklik olarak yeterince araştırma konusu yapılmamış olması araştırmanın yapılmasında temel motivasyon kaynağı olmuştur.

Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları

Çalışma, günümüz Mevlevilerinin tamamını kapsamamaktadır. Çalışmanın mekânsal sınırı Konya'dır. Araştırma, Mevleviliğin merkezi olan Konya'daki üç yerel grupla sınırlandırılmıştır. Gruplar, gelenekten gelme, sivil inisiyatif ile ortaya çıkma ve resmî olma gibi ayrı özelliklere sahiptir. Konya'nın geleneksel Mevlevilik ve günümüz Mevleviliği açısından İstanbul'dan ayrı düşünülmemesi, bu mekânı, bazı kişi ve gruplar açısından sınırlı da olsa çalışmaya dâhil etmeyi zorunlu kılmıştır.

Konya ve İstanbul'daki derinlemesine görüşmeler, 2016-2018 tarih aralığı ile sınırlıdır. Dolayısıyla günümüz Mevleviliği ile ilgili yapılan değerlendirmeler bu tarihsel kesitte gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarla ve 2016-2020 tarih aralığındaki gözlem ve görüşmelerle sınırlıdır.

Çalışmanın Yöntemi ve Deseni

Bu araştırmanın konusu olan Mevlevi dinî grubu, nitel bir yöntemle incelendi. Aynı kültürü, inançları ve değerleri paylaşan Mevlevi dini grubunun yaşadığı dönüşümü betimleme açısından nitel yöntemin desenlerinden/modellerinden etnografi kullanıldı. Çünkü etnografi, ortak kültüre sahip bir grubun değerlerini, davranışlarını, inançlarını ve dilini tanımlayan ve nitelleyen bir desen olarak kullanılmaktadır (Creswell, 2015: 90).

Çalışmada üç veri toplama tekniği uygulandı: Literatür taraması, gözlem ve mülakat. Alan araştırmasında "gözlem" tekniğiyle, ulaşılabilen mekânlar, kişiler ve faaliyetler sürece dâhil edilmeye çalışıldı. Mülakatlar, yer yer bağımsız kişiler olmakla birlikte temelde üç alt grubun üyeleri üzerinde gerçekleştirildi. Derinlemesine mülakatlar, karşılaştırma imkânı sağlaması ve grupsal bütünlüğü anlaşılır kılması için liderler, semazenler ve müritler düzeyinde ayrı ayrı gerçekleştirildi. Mülakatlarda ve görüşmelerde kadın-erkek, şeyh-mürit, yaşlı-genç profil dağılımına dikkat edilmeye çalışıldı. Gözlemci olarak dâhil olunan faaliyet sayısında grup dağılım dengesine dikkat edilmeye çalışıldı. Toplamda on beş kişi ile derinlemesine mülakat gerçekleştirildi.

Tarikatların Anadolu'ya Girişi ve Mevleviliğin Doğuşu

Tarikatların Anadolu'ya girişi Beylikler Dönemi'nde¹ gerçekleşmiştir. Moğol istilasıyla birlikte Orta Asya, İran, Suriye, Irak ve Kuzey Afrika'dan gelen birçok sufünün sığınağı olan Anadolu Selçuklu Devleti'nin (1077-1308) hükümdarları, sufilere karşı hoşgörülü davranmış, onlara kucak açmış, fethettikleri bölgelerde onlara vakıflar tahsis etmiş, tekke ve zaviyeler inşa etmiş ve onları vergi yükünden muaf tutmuştur (Babinger ve Köprülü, 2003: 47; Ocak, 2015: 78-79).

Mevleviliğin doğduğu ve yayıldığı on üçüncü yüzyılda Anadolu, tasavvufa yabancı bir muhit değildi. Kalenderi, Haydari, Babailerin çeşitli kolları, Kazruni, Rıfai vb. hem Şii-Bâtını hem de Sünni gelenekten pek çok tasavvuf akımı bu dönemde varlığını sürdürüyordu. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Başkenti Konya bu yüzyılda birçok tasavvuf hareketine ev sahipliği yapmaktaydı. Kübreviyye, Fütüvvet ve Ekberiyye bunların başında gelmektedir. Temelleri dışarıda atılan Kübreviyye ve Fütüvvet hareketlerinin Anadolu temsilcileri, bağlı buldukları bu tasavvuf hareketlerinin ilkelerine farklı yorumlar getirmişler ve farklı adlar altında kurumsallaşan yeni tarikatlar hâline getirmişlerdir. Mevlevilik ve Ahilik bunlardan ikisidir. Temelleri on üçüncü yüzyılda Konya'da atılan Mevlevilik'de Kübreviyye'nin kuralları belirgindir. Tefekkür, şiir, edebiyat ve semaya önem veren Mevlevilik, zamanla geniş alanlara yayılmış, Osmanlı Dönemi'nde ise entelektüellere özgü bir tarikat olmuştur (Gölpınarlı, 2006a: 26; Küçükdağ, 2000: 12-13).

Anadolu coğrafyasında yerleşik hayata geçişle Mevleviliğin doğuşu arasında bir ilişki bulunmaktadır. Türklerin göç ve fetih yoluyla Anadolu'ya geldikleri dönemlerde batını ve heterodoks karakteri baskın (Yeseviyye, Vefaiyye, Haydariyye ve Kalenderiyye vb.) tarikatların bu bölgede yaygın olduğu bilinmektedir. Anadolu Selçukluları ile birlikte göçebelikten yerleşik hayata geçilmiş, bu durum Mevlevilik ve Kadirilik gibi Sünni tarikatların güçlenmesini netice vermiştir.

Geleneksel Mevlevilik

Mevlevilik, Mevlâna'nın vefatından sonra Çelebi Hüsameddin tarafından temelleri atılan ve Mevlâna'nın büyük oğlu Sultan Veled tarafından kurumsallaştırılan bir tarikattır. Manevi güç olarak Mevlâna'ya, ilmi zemin olarak Mesnevi'ye dayanan geleneksel Mevleviliği ayakta tutan temel unsurların

1 Özellikle 1071 Malazgirt zaferi ile başlayarak 1300'lü yıllara kadar devam eden Birinci Beylikler Dönemi.

başında Mevlevihane, Matbah-ı Şerif², Çile³ ve Mesnevihanlık gelmektedir. Bu dört temel unsur belli davranış pratikleri ve kurumsallaşmalar üretmiştir. Mevlevilikteki hiyerarşi, iş bölümü, rol, statü, disiplin, otorite ve liderlik gibi sosyolojik olgular bu pratikler ve kurumsallaşmalar yoluyla görünür duruma gelmiştir.

Asitaneler ve Mevlevihaneler

İslam dünyasında tekke, zaviye ve dergâhlar, tasavvuf akımları ile birlikte miladi dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Mevlevi tarikatında erkân ve adabın yaşatıldığı dergâhın adı mevlevihanedir. Tam teşekküllü mevlevihanelere *asitane* denilmektedir (Ocak, 2015: 185-188; Gölpınarlı, 2006b: 23-24; Top, 2007: 50). Mevlevihanelerle diğer tarikat tekkeleri arasında özellikle plan, mekân ve mimari açıdan belirgin farklar bulunmaktadır. Mevlevi tarikatının kendine özgü uygulamaları hücre⁴, semahane⁵, matbah-ı şerif, meydan-ı şerif⁶, mesnevi kürsüsü⁷, mutrip yeri⁸, izleyici bölümü⁹ vb. mimari yapılar üretmiştir (Arpaguş, 2015: 89). Mevlevilerin en büyük ve örnek dergâhı bu tarikatın merkezi olan Konya'da bulunmaktadır. Bu asitanenin temelleri Mevlana'nın vefatından sonra Çelebi Hüsameddin (1225-1284) zamanında atılmıştır.

Mevleviliğin sosyal ortamı olan Mevlevihaneler birey-grup ilişkilerinin en canlı şekilde yaşandığı mekânlar olup toplumsal tarihimizde kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda izler bırakmıştır. İlim, sanat, edebiyat, teşrifat usulleri, edep ve terbiye uygulamaları, zerafet ve nezaket kuralları çerçevesinde çok sayıda davranış pratiği Mevlevihanelerde geliştirilmiştir. Şiir¹⁰ ve musiki¹¹ bunların başında gelmektedir. Şehirlerin elit tabakasının mevlevihanelerin müdavimi olması ve eğitim sisteminde dinî terbiyenin yanında o

2 Yemek pişirilen mutfak.

3 Dergâhta bin bir gün devam eden eğitim süreci.

4 Binbir günlük çile hizmetini bitiren dervişin oturduğu oda.

5 Dervişlerin sema yaptıkları özel bölüm.

6 Sabah namazından sonra dedelerin toplandıkları geniş oda.

7 Mesnevinin okunduğu yerden yüksek kürsü.

8 Mevlevi müziğini icra eden heyetin bulunduğu yer.

9 Sema izleyen kişilerin bulunduğu mekân.

10 Mevlevihaneler Klasik Edebiyatı besleyen önemli kaynaklar olmuş ve buralarda önemli şairler yetişmiştir. Şeyh Galib ve Neşatî bunlardan ikisidir.

11 Mevlevî musikişinasları Türk Tasavvuf Musikisinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Örneğin Nâyi Osman Dede ve Abdülbâki Nâsır Dede bunların başında gelmektedir.

günün dini eğitim dillerine (Arapça ve Farsça) ve güzel sanatlara ağırlık verilmesi buralarda önemli sanatçıların yetişmesini sağlamıştır (Çelebi, 2015: 93-96).

Matbah-ı Şerif

Matbah, Mevlevi dergâhlarında yemek pişirilen mutfaktır. Mevlevilikte bir “alt grup kültürü” olarak şekillenen matbah, sadece yemeğin pişirildiği bir mekân değil aynı zamanda seyr ü sülukun (manevi eğitim) uygulandığı bir eğitim yuvasıdır. Matbah, Mevlevi dervişlerinin bin bir günlük çilesini doldurduğu sembolik/kutsal bir mekândır. Mevlevi dergâhının ruhu olan matbah-ı şerif, hem yemeklerin pişirildiği hem de ham insanın manevi olarak olgunlaştırıldığı bir mekândır. Matbahda insana hizmet, fedakârlık, gayret, sabır, çile, sorumluluk hiyerarşi, disiplin ve iş bölümü gibi birey-grup ilişkilerini ilgilendiren sistemler ve kurumsallaşmalar bulunmaktadır. Zira sofranın (Mevlevilikteki sîmat/somat) kuruluşundan yemekten sonraki gülbanklara kadar davranış pratiklerinin tamamı kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Çile

Çile, Mevlevi tarikatında manevi eğitimin temeli olan uzun soluklu bir uygulama pratiğidir. Mevlevilikte çile, sıkı kurullarla disipline edilmiş ve sembollerle bezenmiş kurumsal pratikler bütünüdür. Mevlevilikteki çile diğer tarikatlarda kırk gün (erbain) olarak uygulanan inziva, halvet, uzlet, riyazet ve yalnızlık gibi tercihli meşakkat ve mahrumiyet sürecinden farklıdır. Mevlevi çilesi, bin bir gün devam eden, halvet ve uzletteki¹² daraltılmış alandan çok, nispi mekânsal genişliğin var olduğu, birey-grup ilişkilerinin bir disiplin içinde devam ettiği sıralı ve zamanlı uzun bir eğitim sürecidir. Bin bir gün devam eden, görünüşte sıkı bir askerî disiplin olmasına rağmen gerçekte hikmet ve tevazunun iç içe olduğu (Çelebi, 2015: 98) bu eğitim sürecinin hedefi bireye rıza, sabır ve metanet gibi olgunluğa işaret eden davranışların kazandırılmasıdır. Mevlâna zamanında olmayan çile uygulaması (Mevlana, 1997: 119-120), Mevlevilik kurulduktan sonra bir gelenek hâline getirilmiştir.

Mesnevihanlık

Mevleviliğin manevi temellerini şekillendiren Mesnevi'nin okunması, anlaşılması, doğru yorumlanması ve içindeki rehberlik edici ilkelerin ortaya

12 Daha fazla ibadet için kendini soyutlamak.

çıkarılması için tarihsel süreç içinde mesnevihanlık denilen bir kurumsal yapı ortaya çıkmıştır. Mesnevihanlık kurumunun yansımaları olarak mevlevihanelerde, dergâhlarda ve camilerde Mesnevi kürsüleri kurulmuştur. Süreç içinde Mesnevi okuyan elit ve ilmî bir grup ortaya çıkmış ve bu grubun mensupları mesnevihan olarak adlandırılmıştır. Mesnevihanlık kurumunun banisi Çelebi Hüsameddin'dir (Ceyhan, 2004: 325-334). O, belli zamanlarda Mevlâna muhiplerine Mesnevi takriri¹³ yapmaktaydı. Sultan Veled döneminde mesnevihanlık yerleşik bir kurum hâline gelmiştir.

Mevleviliğe Ait Davranış Pratikleri

Mevlevilik adap ve erkânı (seremonisi) yani davranış pratikleri fazla olan bir tarikattır (Gölpınarlı, 2006a: 358). Mevlevilik, çok sayıda davranış pratiğini kurumsallaştırmıştır. Kurumsallaşma grup içi konum ve statüler, dereceler, roller, semboller, süreçler, ilişki biçimleri, giyimler vb. unsurları içermektedir.

Sema, Ayin-i Şerif (Mevlevi Mukabelesi)

Sema ayininin Mevleviyye'deki adı "mukabele-yi şerif" veya "ayin-i şerif"tir. Mevlevilikte sema bir zikir meclisi olarak kabul edilmektedir. Sema Allah'a ulaşmanın yolu ve seyr ü sülukun (manevi ve ruhi yükselişin) derecelerini sembolize etmektedir. Mevlevilik, semaya estetik ve sembolik anlamları yoğun birçok kural eklemiştir. Sekiz yüz yıllık Mevlevilik tarihindeki farklı uygulamaların da etkisiyle sema, Mevleviliğe özgü bir ritüel olarak anlaşılmiş ve onunla eşleştirilmiştir. Sema mukabelesi kısaca naat-ı şerif, ney taksimi, Sultan Veled devri denilen üç devir (maden, bitki ve hayvan devreleri), dört selam, Kur'an-ı Kerim kıraatı, dua ve gülbanglerden ibarettir (Arpaguş, 2015: 254).

Mevleviler, semayı müridin tevhide ulaşması, "miraç"ın provası ve kurbiyetin kendisi (Öke, 2016: 18) olarak görmektedir. Sema, var oluşun temel özelliği olan dönmeyi temsil etmektedir. Mevlevilere göre, "atomdaki proton ve elektronlardan yıldızlara kadar olan bütün yaratılmışların dönüşleri bu temsile dâhildir."¹⁴ Onlara göre semazen, varlıkların bu ortak dönüşüne sema yaparak iştirak etmektedir. Sema, kulun hakikate yönelmesi, nefisini terk ederek Hakk'ta yok oluşu ve kâmil bir insan olarak tekrar kulluğa dönüşüdür.

13 Mesnevî'nin her beytinin tek tek okunup açıklaması şeklinde verilen derslere Mesnevî takrir denilmektedir.

14 Postnişin N.K. derinlemesine görüşme notlarından.

Mevlâna ile ilgili temel kaynaklar onun sema ettiğini dile getirmektedir (Sipehsalar, 2011: 43; Eflâki, 2017: 21-411). Mevlâna'nın özellikle aşk, heyecan, sevinç ve keder duygularında ve hatta daha az yoğun sayılabilecek his ve çağrışımlarında da sema ettiğini söyleyen çalışmalar vardır (Meyerovitch, 1998: 120). Fakat Mevlâna zamanında yapılan sema, sonraki dönemlerin seması gibi değildi. Dönemin seması daha kendiliğinden ve genelde aşk ve heyecanlarının yansıması olan bir davranıştı (Eflâki, 2017: 775; Gölpınarlı, 2006a: 349).

Musiki

Musiki, Mevlevi tarikatının önemli sacayaklarından olan sema ayininin vazgeçilmez bir unsurudur. Ayinin bütün pratikleri düzenli müzik çerçevesinde icra edilmektedir. Bu amaçla bestelenmiş müzikler ve bu müziğe dayanan kurallar semadaki ahengi sağlamaktadır. Türk tasavvuf ve sanat müziğinin eserleri sema ayinlerinin ayrılmaz parçalarıdır. Mevlevi musikisinin sembol enstrümanı “ney”dir. Mevlâna zamanında rebab çalınıyordu. Sonradan Ney ve Kudüm, Mevlevi müziğinin özel icra vasıtaları hâline gelmiştir.

Nevniyaz

Niyaz kavramı, tasavvufta yalvarmak ve dua anlamındadır. Niyaz hâli, müridin mürşide¹⁵ baş kesmesi, eşîği öpmesi anlamında edep ve saygıyı da içeren selam verme durumudur. Mevleviliğe yeni giren ve sema etmeye başlayan kişiye Mevlevi literatüründe “nevnîyaz” denilmektedir. Tarikate yeni intisab eden nevnîyaz, mecaz olarak acemi, yeni dost vb. anlamlara gelmektedir (Gölpınarlı, 2006b: 47; Arpaguş, 2015: 114). Tarikata girmek isteyen kimse şartlara rıza gösterdikten sonra matbah-ı şerifte hizmete kabul edilmektedir.

Sikke Tekbirleme

Mevlevi tarikatına intisap etmek için müracaat eden kişi dergâha kabul edildikten sonra elinde sikkesi ile şeyhin huzuruna getirilir. Şeyh veya halifesi o kişiyi yanına oturtturarak çeşitli dualar okur ve sikkeyi başına giydirir (Top, 2007: 86-91). Bu davranış pratiğine sikke tekbirleme denilmektedir.

¹⁵ Tasavvufta bireye rehberlik yapan, onu eğiterek doğru yola erıştiren kişi.

Nezaket, Zarafet

Tasavvuf hareketlerinde genel bir durum olarak görülen nezaket ve zarafet, Mevlevilikte daha baskın bir yaşam biçimi olarak gözlemlenmektedir. Mevlevilikte nezaket ve zarafet, grup içi bir davranış olarak kalmamış, bu tarikate mensup bireylerin sosyal hayatlarına da yansımıştır. Mevlevilikte hürmet edene, etmeyene; hizmet verene, vermeyene, herkese ve her şeye karşı saygılı olmak esastır (Top, 2007: 55). Mevlevi nezaket, Anadolu'nun hem toplumsal tarihi hem de sanat ve edebiyat tarihi açısından önemli tesirler bırakmıştır. Bu nezaket ahlakî ve estetik açıdan bir tamamlanmışlığı, incelmış olgun bir ruhu ve ahlaken yüce bir tavrı dile getirmektedir (Kemikli, 2018).

Görüşmek, Secde-i Şükür, Secde-i Niyaz

Mevlevilerin yaş farkı gözetmeksizin birbirlerinin ellerini aynı anda öpmelerine “görüşme” denilmektedir. Yaş, statü, bilgi vb. durumlardan ziyade insanlığın ön planda olduğu Mevlevilikte, birbirleriyle karşılaşan tarikat mensupları karşılıklı olarak sağ ellerini tutarlar ve hafifçe birbirlerine doğru eğilirler. Bu esnada her ikisi aynı anda birbirlerinin ellerini öperler. Mevlevilikte bu duruma “görüşme” denmektedir.

Öte yandan Mevleviler, namaz kılmak için ayağa kalkmadan önce ve namaz kıldıktan sonra yere kapanıp secde yerini öperler. Bu secde yeri ile görüşmek anlamında “secde-i şükür”dür. Mevlevilerin bir meclise girince meclisteki büyükle görüşüp uygun bir yerde oturduktan sonra yere kapanıp niyaz etmesi ve yeri öpmesi ise “secde-i niyaz”dır. (Gölpınarlı, 2006b: 50).

Baş Kesme, Ayak Mühürleme

Mevlevilikte niyaz hâli, hürmet ve saygı içerici bir davranış pratiğidir. Bu pratik, sağ kol, sol kolun üstünde, her iki kolu göğüs üzerinde çaprazlama birleştirme, sağ ayağın başparmağının ucuyla sol ayağın başparmağına basma ve hafifçe eğilme şeklinde yapılan bir saygı duruşudur. Baş kesme, niyaz hâline gelerek bel hafifçe bükülerek, baş öne hafifçe eğilerek, sağ el kalp üzerinde bulunarak gösterilen bir çeşit saygı durumudur. Mevleviler hem kendi aralarında hem de yabancılarla karşılaştıklarında bir tevazu hâli olan niyaz pozisyonu alır, baş keser ve selamlarlar (Top, 2007: 178-179). Baş kesme ve ayak mühürleme sürecinde vücut, alfabedeki “elif” harfinin şeklini almaktadır.

Gülbank

Farsça “gül sesi” anlamına gelen gülbank tarikatlarında “birlikte söylenen dualar” a isim olarak verilmiştir. Mürettep (tertip edilmiş) ve fesahat bakımından zengin (Şafak, 2015: 6) olan gülbanklarda, bir işin hayırlı ve sağlıklı olması için Allah’a yalvarılmaktır. Mevlevikte olduğu gibi Kalenderiyye, Bektaşîyye ve Halvetiyye’nin bazı kollarında da gülbank çekmek gelenek hâline gelmiştir. Mevlevilik tarihinde gülbangler dönemin şartlarına, şeyhlerin ve tarikat ileri gelenlerinin meşrep, anlayış ve zevklerine göre çeşitlilik göstermektedir (Uzun, 1996: 232-235).

Günümüze kadar devam eden ve kamuoyunun Şeb-i Arus Törenleri’nde gördüğü Mevlevi gülbanglerinin başlangıç ve bitiş cümleleri genelde standarttır. Başlangıcında söylenen “Vakt-i şerif hayrola, hayırlar feth ola, şerler def ola.” niyazı standarttır. Gülbangın yapıldığı zaman, mekân ya da olaya uygun olarak belli dua kalıpları ortaya yerleştirilmektedir.

Mevleviliğin Kurumsallaşması

Mevlevilik sağlam kurumsal temellere dayalı bir tarikattır. Mevlana’nın ilmi ve tasavvufi otoritesi, çelebilik makamı, iş bölümü, hiyerarşi ve roller bu kurumsal temellerden bazılarıdır. Mevlevilik yüzyıllar boyunca bu kurumsal özelliğinden ötürü ayakta kalmış ve günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir.

Bir Otorite Tipi Olarak Mürşit: Mevlâna Celâleddin-i Rumi

Mevlâna hayatta olduğu dönemde lider, manevi otorite ve mürşit olarak grubu ayakta tutan tek güçtü. Mevlâna’nın inisiyatifi ve grubun düzeyine dönük tasarrufları lider merkezli bir kurumsallaşmayı beraberinde getirmişti. Mevleviliğin kurumsallaşmasına ait gelenekler ise zaman içinde şekillenmiştir. Büyük bir otorite tip (mürşit) olarak Mevlâna, hayatta iken kurumsallaşmanın göstergeleri olan bazı pratikleri uygulamaya koymuş, vefatından sonra kurucu aktör rolünü oynayabilecek olan bazı kişileri ötekilerden ayırarak farklı pozisyonlarda konumlandırmış ve böylece onların rehberlik yapabilmelerinin yolunu açmıştır (Lewis, 2010: 267-269). Örneğin Mevlana’nın bir dönem Selahaddin Zerkub’u bir dönem de Çelebi Hüsameddin’i otorite (şeyh) şahsiyet olarak tayin etmesindeki (Sultan Veled, 2001: 64) temel etken gelip gidenlerin kontrol altına alınması ve gruba ait ilişkiler ağının düzene sokulmasıdır (Lewis, 2010: 267). Bir otorite tip olarak Mevlâna, derin tefekkürü, ifade etme becerisi, coşkun karakteri, evrensel

bakış açısı ve kucaklayıcı yönü ile Sultan Veled gibi kuvvetli bir teşkilatçının kurumsallaşmaya dönük çabalarını kolaylaştırmıştır.

Kurumsallaşmanın Göstergeleri: Semboller, Ritüeller

Semboller, ritüeller ve törenler toplumsal grupların varlığı, bütünlüğü ve devamı için işlevsel rol oynamakta ve grup kimliğinin sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Mensupların grubun değerlerine ait sembolleri içselleştirmeleri aidiyetleri güçlendirmektedir. Mevlevilikte sema, musiki vb. pratiklerin bu tarikatın temel besleyici/ilmi kaynağı olan Mesnevi'den daha çok görünür olması, tarikatlardaki sembol ve ritüelin doktrini domine etmesine somut bir örnektir.

Sembolizmle örülü Mevlevilikte semazenlerin başındaki külâhı mezar taşına, sırtındaki hırkası mezarına, tennuresi¹⁶ de kefenine işaret etmektedir. (Meyerovitch, 1998: 123; Demirci, 2013: 236). Semahanenin sağı görünen ve bilinen âlemi sembolize ederken sol tarafı görünmeyen ve bilinmeyen mana âlemi olarak kabul edilmektedir. Semazenler ise bu mana âleminin erleridir. Semadaki devr-i veledi, ölümden sonra dirilmeye, şeyhin (postnişin) rehberliği ve irşadiyla, ebedî hayata yönelmeye işaretler. Semazenlerin hırkalarını çıkarmaları ise bu dünyadan sıyrılmayı sembolize etmektedir.

Otorite ve Çelebilik Kurumu

Max Weber, dört çeşit toplumsal eylem tipinden bahsetmektedir. Bunlar, araçsal-rasyonel eylem, değer-rasyonel eylem, geleneksel eylem ve duygusal eylem. Örneğin bir toplumsal eylem olan “otorite”nin üç tipi bulunmaktadır: geleneksel otorite, akılcı-hukuksal otorite ve karizmatik otorite (Weber, 2008: 404-409). Weber sosyolojisinde dinî, siyasi ve hukuki otoritelerin tamamı bu üç ideal tipden birine irca edilerek konumlandırılmaktadır. Mevlevilikteki makam çelebiligi, Weber'in tipolojisi bağlamında geleneksel eylem ve geleneksel otorite yapılanması ile ilişkilendirilebilir.

Kurumsallaşan tarikatların hiyerarşiye dayalı ilişki sisteminde şeyhlik konumuna ait otoritenin iki kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “sil-sile”, ikincisi ise “bilgi, keşif ve keramete dayalı manevi kuvvet”tir. Bu iki otorite türü Weber'in otorite türleri içinde bir yere konumlandırıldığında

16 Kolsuz, yakasız, önü, göğsün aşağısına kadar açık, üst tarafı, bele kadar, bedene tam gelecek derecede dar, alt tarafı geniş elbise.

silsilenin geleneksel otoriteye, bilgi, keşif ve keramete dayalı manevi kuvvetin ise karizmatik otoriteye karşılık geldiği söylenebilir.

Günümüzün kurumsal tarikat yapılanmalarında, güçlü manevi şahsiyetler (karizmatik otorite) etrafında şekillenen ilişki şekilleri yerini formel bir takipçi-yönetici ilişkisine bırakmaktadır (Atacan, 1990: 66). Bu tarihsel olgu, Mevlevilik açısından farklı değildir. Mevlâna'ya kan bağı ile bağlı olmanın şeyhlik (makam çebebiliği) için yeterli olduğu bu tarikatte, otorite makamının aynı düzeyde bir karizmayı içerip içermediği tartışma konusudur. Mevlâna'da var olan karizmatik otoritenin, günümüze dek bütün makam çebebelerinde var olduğunu ifade etmek mümkün görünmemektedir. Üç kurucu aktör (Çelebi Hüsameddin, Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi) bu yorumun dışındadır. Mevlevilikteki çebebilik makamı çatışmaların minimize edilmeye çalışıldığı bir sisteme bağlanmıştır. Mevlâna'nın erkek soyuna dayanma, en büyük erkek çocuk olma ve sonrakine halifelik verme gibi uygulamalar ilk dönemlerde karmaşaları azaltmıştır. Fakat sonraki dönemlerde vakıflara yapılan tahsisatların büyük bir meblağ teşkil etmesi birçok kişinin o makama talip olmasına sebep olmuş (Gölpınarlı, 2006a: 148-337; Top, 2007: 299) bu durum çatışmaları beraberinde getirmiştir.

İş bölümü, Hiyerarşi ve Roller

Mevleviliği diğer tarikatlardan farklı kılan özelliklerden biri de daha fazla iş bölümü, hiyerarşi ve rol yapısına sahip olmasıdır. Özellikle çile uygulamasının gerçekleştiği matbah bölümü, Mevleviye'deki iş bölümünün görünür olduğu en belirgin sosyal mekândır.

Mevlevilikte, grup içi tabakalaşma, ayrıştırıcı ve ötekileştirici olmayan sınıfsal farklılıklar üzerine inşa edilmiştir. Hiyerarşinin en tepesi olan makam çebebiliğinden neyniyaza kadar birçok statü ve farklılaşma şekli dikkat çekmektedir. Her statüye ait roller bulunmaktadır. Bireyler kuralların belirlendiği çerçevede rollerini oynamaktadır. Bütün roller insan-ı kâmil olma hedefine odaklanmıştır.

Mevleviliğe yeni giren kişi, istidadına ve kabiliyetine göre farklı alanlarda istihdam edilmektedir. Ney üfleme, naat/ayin okuma, destâr sarma¹⁷, Mesnevi okuma vb. bunlardan bazılarıdır. Bin bir günlük çilesini tamamladıktan sonra hücre sahibi olan¹⁸ bir derviş (dede), kendi isteğine göre dergâhın dışında hayata atılabilir veya dergâhta kalabilir (Önder, 1998: 219).

17 Sank sarma. Mevlevilerde sank sarmak sadece şeyhlere ve halifelere mahsustur.

18 Dergâh içinde tek başına kalabileceği bir odaya sahip olmak.

Günümüz Mevleviliği

Cumhuriyetin erken döneminde hilafetin kaldırılması, şeriat mahkemelerinin kapatılması, İslami giysilerin yasaklanması, medreselerin kapatılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulanması gibi Mevvelileri yakından ilgilendiren bir dizi değişiklik uygulanmaya konulmuştu. Yeni dönemin, özellikle tarikatların yasaklanması ile tekke ve zaviyelerin kaldırılması yönündeki uygulamaları, Mevleviliği ve mevlevihaneleri yakından ilgilendirmekteydi.

Mevvelilerin 1925 sonrasında yaşadıkları değişimler onlar için yeni bir dönemin habercisiydi. Mevlevihanelerin kapatılması ve semanın yasaklanmasından sonra dervişlerin sosyal hayata intibak edemedikleri görülmektedir (Uz, 2004: 32-39). Tekkelerin kapatılması, özellikle Mevlevi şeyhlerinin sosyal pozisyonlarını doğrudan etkilemiştir. Bu şeyhler toplumda sahip oldukları prestijlerini kaybetmişler ve bir görev alamadıkları için geçim sıkıntısı da yaşamışlardır (Haksever, 2009: 197).

Bazı dedelerin kendi statülerini ve toplumsal prestijlerini etkileyen yeni inkılaplar karşısındaki tavrı “kabullenmek” yönünde iken, diğer bir kısmının duruşu “tepkisel” olmuştur. Örneğin Veled Çelebi İzbudak¹⁹ ve Remzi Akyürek²⁰’in yeni durum karşısındaki tutumu kabullenme yönünde iken, Abdülbaki Dede²¹ tepkisel durmuştur. Son Mesnevihan ve günümüz Mevvelileri arasında muteber bir yeri olan Tahir’ül Mevlevi de muhalif tavır takınanlardan olup ithamlardan dolayı tutuklanmış, İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmıştır (Haksever, 2009: 206-213).

1925 yılında fiilen biten Mevvelilik diğer tarikat grupları ve dinî hareketleri gibi kapalı devre bir faaliyet alanı oluşturmamıştır. Bundan dolayı Mevleviliğin sema ritüeli ve Mevlâna ile ilgili faaliyetler ancak 1940’lı yıllarda, resmî olmayan mekânlarda ve dar bir çerçevede yapılmaya başlanmıştır. 1950’li yıllar ise bu işin resmîyet kazandığı tarihlerdir. Mevleviliğin görünen yüzü olarak sema bu yıllarda çok az kişinin teşebbüsüyle başlamış zamanla

19 Veled Çelebi İzbudak 1923’ten itibaren mecliste yer almış, milletvekilliği döneminde (1923-1936) Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu’nun teşekkülünde yer almıştır. 1924 yılında yapılan I. Türk Ocakları Umumi Kongresi’nde Türk Ocakları Hars Heyeti üyeliğine getirilmiş, daha sonra da Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti üyesi olmuştur.

20 Birçok Mevlevihane’de Postnişinlik yapmış olan Ahmet Remzi Dede uzun yıllar Mesnevi dersleri vermiş, Meclis-i Meşayih’de âzâlık görevinde bulunmuş, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Üsküdar Selimağa Kütüphanesinde memurluk yapmış, Ankara Eski Eserler Kütüphanesi’nde müşavirlik görevinde bulunmuş, Arapça ve Farsça eserler tercüme etmiştir.

21 Yenikapı Mevlevihanesi’nin son şeyhi olan Abdülbaki Dede, Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu üyeliği, İstanbul Türk Ocağı Müdürlüğü, Halk Fırkası’nda memurluk, Edebiyat Fakültesi Farsça hocalığı (Fuat Köprülü’nün ricasıyla) gibi görevlerde bulunmuştur. Darülfünun’un üniversite olmasından sonra bir dönem Bakırköy Ermeni Lisesi edebiyat öğretmenliği yapmıştır.

ulusal düzeye taşınmıştır. (Ağaoğlu, 2013: 19-31) Günümüze doğru geldikçe devletin resmî kurumları ve mahallî idarelerin devreye girmesiyle sema ritüeli uluslararası boyutlara taşınmış ve Mevlevilik yeniden görünür duruma gelmiştir. Günümüzde tarikatlar ve faaliyetleri hukuken yasak olduğu halde sema ritüeline fiili (de facto) olarak izin verilmesi hatta tarihsel ve kültürel bir miras olarak sahip çıkılması, sekülerleşme sürecinin farklı dinamiklerinin etkileşimini anlamak açısından önem arz etmektedir. Mevlana'nın, seküler değerlerin egemen olduğu küresel çağda Türkiye'nin sınırlarını aşan bir üne sahip olması, böyle bir paradoksal tutumu ortaya çıkarmış görünmektedir.

1980'li yılların sonu, 1990'lı yıllar, özellikle de 2000'li yılların başı, Türkiye'de ve dünyada sema ritüelinin hızla popülerleştiği, Mevlâna'nın dünya gündemine geldiği tarihsel dönemlerdir. Fakat bu süreçte Mevleviliğin sema ve Mevlâna ile denk düzeyde popülerleştiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

2007 yılının tüm dünyada "Mevlâna'yı Anma Yılı" olarak ilan edilmesi ile birlikte hem Türkiye'de hem de yurt dışında çok sayıda anma toplantısı yapılmıştır. Konya başta olmak üzere birçok ilde ulusal ve uluslararası kongreler, sempozyumlar, paneller ve konferanslar düzenlenmiştir (Şimşekler, 2010: 110-111).

Büyük çabalar sonunda popülerleşen Mevlâna ve sema, süreçte birlikte kültür endüstrisinin bir parçası hâline getirilmiş; rantın, reklamın ve prestijin araçlarına dönüştürülmüştür. Bu bağlamda Mevlevilik de belli bir serbestiyet alanına kavuşarak sekülerleşmiş ve resmi kabulün bir parçası haline gelmiştir. Mevlâna ve semanın kitle kültürünün bir parçası hâline getirilerek metalaştırılması Mevlevilerin dışında gelişmiştir. Resmi ve gayr-ı resmi, yerel ve ulusal gruplar, kurumlar ve bireylerce gerçekleştirilen metalaştırılma süreci günümüzde hızını artırarak devam etmektedir.²²

Mevlana ve sema ritüelinin popülerleşerek kültür endüstrisinin parçası haline gelmesi, rantın, reklamın ve prestijin araçlarına dönüşmesi modernleşme ve sekülerleşme süreçleri ile doğrudan ilişkilidir. Modernleşmenin ve sekülerleşmenin din olgusu üzerindeki etkisi bir dini grup olarak Mevleviliği iki yönlü olarak etkilemiştir. Birincisi, Cumhuriyet öncesi geleneksel Mevleviliğin "davranış pratikleri"ni ve "kurumsallaşması"ni doğrudan

22 Sema ritüelinin turizm mekânlarında, düğün törenlerinde ve açılışlarda ibadet amacının dışında gösteri malzemesi olarak kullanılması, Mevlana'nın Müslüman din âlimi veya mürşit özelliğinden çok kültür ve tarih figürü olarak ön plana çıkarılması veya satış malzemesi olan şeker, pide vb. ürünlere isim olarak verilmesi bu rantın en belirgin örnekleridir. Gözlem ve görüşmelerimiz Mevlevilerin bu durumdan rahatsız olduklarını ortaya çıkarmıştır.

etkilemiş, bunlardan bir kısmını dönüştürmüş diğer bir kısmını ise ortadan kaldırmıştır. İkincisi, Cumhuriyetten sonra yeniden ortaya çıkan günümüz Mevleviliğinin “1940-1950’li yıllardaki temel karakteristiği” ile “2020’li yıllardaki güncel karakteristiği” arasında belirgin bir farkın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda önce modernleşme, sekülerleşme, bireyselleşme ve dinin öznelleşmesi olgusunu teorik bağlamda ele almak ve daha sonra bu süreçlerin geleneksel ve güncel Mevleviliğin dönüşümü üzerindeki somut yansımalarını sahadaki veriler üzerinden yorumlamak gerekmektedir.

Modernleşme, Sekülerleşme ve Dinin Öznelleşmesi

Modernleşme, beraberinde getirdiği sekülerleşme, çoğulculuk ve bireyselleşme süreçleri ile din olgusu üzerinde önemli düzeyde etkilerde bulunmuştur. Bu süreçlerin ortaya çıkışıyla birlikte geleneksel toplumlarda kurumsallaşan geleneksel dinin yerini merkezî konumunu kaybeden modern toplumlardaki öznelleşen din almıştır.

Hem davranışı hem de bilinç kalıplarını içerici bir paket olarak gelen modernleşme (Berger, 2003: 20) on sekizinci yüzyıl Avrupa aydınlanmasıyla başlayıp sekülerleşme, rasyonelleşme, demokratikleşme, bireyselleşme ve bilimsel düşüncenin gelişimi gibi çeşitli unsurlarla karakterize edilen bir dönem ve durum olup “gelenekselleşen din”i temelde etkileyen bir olgu olmuştur.

Modernleşme öncesi toplumlarda din olgusu ayrı bir kurum ve alan olarak ortaya çıkmak yerine toplumsal sistemin içinde gömülüydü. Bütün insani faaliyetler bir şekilde dinin etkisi altındaydı. Modernleşmeyle birlikte dinin toplumsal işlevi köklü şekilde dönüşüme uğramıştır. Din bütün toplumsal kurumlar için kuşatıcı semboller sağlama gücünden gittikçe uzaklaştırılmıştır. Günümüzde din bir taraftan özelleşme diğer taraftan tekelinden arınma süreci yaşamaktadır. Modern birey artık hayatının büyük bölümünü dinî sembollerin ya hiç olmadığı ya da çok aza indirgendiği alanlarda geçirmektedir. Çoğulculuk sebebiyle de birey, farklı ve birbirine zıt dinsel görüşlerle karşı karşıyadır (Berger, 2002: 136-172).

Modern sanayi toplumlarında bireye ait dinden bağımsız özerk alanların oluşmasının temel sebebi yaygın bir tüketici yöneliminin ortaya çıkmasıdır. Dinin kurumsal bir kimlikle bireyin davranışları için koyduğu normların yeni dönemde ortadan kalkması bireysel tüketimin sadece ekonomik boyutunda değil kültürel ilişkiler boyutunda da önemli değişiklikler meydana

getirmiştir. Yeni özerk birey hem şahsi kimliğini hem de bireysel nihai anlam sistemini kendisi inşa etmeye başlamıştır. Modern toplumdaki bireysel dindarlık şekli, içerik bakımından çeşitlilik göstermektedir (Luckmann, 2003: 85-99).

Batı'da uzun bir tarihsel tecrübenin sonunda ortayı çıkararak toplumu, kültürü ve inançları dönüştüren modernleşme ve sekülerleşme olguları süreç içinde Osmanlı toplumunu da etkileyerek bu toplumun cemaat karakterini değiştirmiştir. Osmanlı Devleti, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında modernleşme ve laikleşme olgularıyla yüzleşmeye başlamıştır. Kökenleri daha önceki tarihlere dayanan Osmanlı modernleşmesinin gün yüzüne çıkışı Tanzimat Fermanı ile birlikte olmuştur (Berkes, 2014: 221-222).

Cumhuriyet Dönemi'nde siyasal, toplumsal ve dinî alanlarda devam eden modernleştirme çabaları, 1950 yılına kadar hızla devam etmiştir. Cumhuriyet'in modernleştirme projesinde dinsel ve etnik cemaatlere dayanan ve ümmet sistemini merkeze alan yaklaşımın yerini ulus-devlet yaklaşımı almıştır (Mirza, 2018: 100).

Gelenekle modern arasında yaşanan geçişler, tarihsel geçmişleri bulunan güncel dinî grupların kurumsal yapılanmalarına ve ilişki biçimlerine etki etmiştir. Bu anlamda Mevlevi dinî grubunun geleneksel yapısı önemli düzeyde değişiklik yaşamış ve kurumsal kimliği görünmeyecek düzeyde zayıflamıştır. Grubun dergâhları kapatılmış, ayinleri yasaklanmış ve mensupları bireysel dünyalarına çekilmiştir. Başka tarikatlar tekke ve zaviye kanunuyla birlikte kendi geleneklerini ve ayinlerini yeraltı dünyalarında devam ettirirken Mevleviler bunu yapmamıştır. Bu durum, geleneksel kültürel zinciri parçalamış ve Mevlevi geleneğin kurumsallaşmış bir yapı içindeki aktarım imkânını ortadan kaldırmıştır (Öğün, 2015).

Mevlevilikte Yaşanan Yapısal Değişimler ve Grubun Yeni Formu

Modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin Mevlevi dini grubunun yapısal değişimi ve dönüşümü üzerindeki etkisini belli karşılaştırmalar yaparak tesbit etmek mümkündür. Bu bağlamda iki tür karşılaştırma yapma imkânı bulunmaktadır. Birincisi, 2020'li yılların Mevleviliği ile Cumhuriyet öncesi geleneksel Mevleviliğin karşılaştırılması. İkincisi, 2020'li yılların güncel Mevleviliği ile Cumhuriyet sonrasında yeniden ortaya çıkan 1940-1950'li yılların Mevleviliğinin karşılaştırılması. Bu karşılaştırmaları Mevleviliğe ait bazı olgusal durumlar üzerinden yapmak mümkündür.

Geleneksel Mevleviliğin Dönüşümü

Modernleşme ve sekülerleşme süreçleri geleneksel Mevleviliği ayakta tutan temel mekânları ve bu mekânlardaki uygulama pratiklerini ortadan kaldırmıştır. Türkiye özelinde “modernleştirme ve sekülerleştirme” kavramları bu durumu daha iyi tanımlamaktadır. Tekke ve zaviyelerin kapatılması bu tarikatı ayakta tutan Mevlevihaneleri, matbah-ı şerifi, çileyi, on sekiz hizmeti ve nevniyazı ortadan kaldırmış, böylece Mevlevi dervişlerinin yetişmesini sağlayan dergâh içi tüm davranış pratikleri ortadan kalkmıştır. Bu durum dergâh içi hiyerarşiyi, işbölümünü, otorite ilişkilerini ve buna bağlı manevi eğitim (seyr-i süluk) uygulamalarını yok etmiştir.

Modernleşme ve sekülerleşme süreçleri, Mevlevi mekânları dışında uygulama imkânı olan bazı davranış pratiklerini ise yok etmek yerine dönüşümüne uğratmış ve karakterini değiştirmiştir. Müzik, sikke tekbirleme, görüşme, secde-i şükür, secde-i niyaz, baş kesme, ayak mühürleme ve gülbank bunların başında gelmektedir. Bu davranış pratikleri öğrenme ve uygulama mekânı olan Mevlevihanelerden modern toplumsal mekânlara taşınmıştır. Süreç bu davranış pratiklerinin öğrenme hiyerarşisini ortadan kaldırmış, uygulama disipliniyi zayıflatmış ve spontan bir durumun ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Mevleviliğe özgü bu davranış pratikleri lokal Mevlevi gruplarının dernek ve vakıf evlerinde,²³ yeniden restore edilip başka amaçlarla kullanılan eski Mevlevihanelerde²⁴, Mevlevilerin bir araya geldiği özel mekanlarda ve Mevlevi faaliyetlerinin icra edildiği yerlerde uygulanmaya devam etmektedir. 2020’li yıllarda icra edilen Mevlevi pratikleri şekil bakımından yüzyıllar öncesi ile aynı iken modernleşme ve sekülerleşme süreçleri bunların özünü dönüşümüne uğratmıştır. Örneğin ritüellere ait tören ve sembollerin karakteri değişmiş, giyim ve kuşam farklılaşmış, dervişliğe ait eğitim süreci sembolik düzeye inmiş, sema dışındaki bütün tören ve semboller görünmez olmuş ve Mevlevilik hayatın merkezi olmaktan çıkmıştır.

Popüler Mevleviliği Üreten Temel Dinamikler

Mevlâna’nın karizmatik kişiliği fikirlerinin kurumsallaşmasının temel olmuş, yazdığı metinler ise postmodern dönemin sorunlarına çözümler sunmuş ve popüler Mevleviliğin ortaya çıkışına kaynaklık etmiştir.

23 Örneğin alan araştırması yaptığımız lokal grupların üçüne ait mekanlarda bu pratikler uygulanmaktadır.

24 İstanbul’daki Yenikapı, Bahariye ve Galata Mevlevihaneleri bunların başında gelmektedir.

Çelebi ailesinden Mevlana torunu bir katılımcı, Mevlana'nın tekrar gündeme gelmesinin sebepleri arasında küresel inanç krizleri, psikolojik çıkmazlar ve toplumsal şartların olduğunu ifade etmiştir. Günümüz Mevlevileri, Mevlâna ile birlikte Mevleviliği de çağa taşımak istemektedir.

İnsan ruhu aç. İnsanlar uğraştılar, didindiler, maddi olarak en yüksek seviyeye geldiler. Fakat yine de bir mutsuzluk hissediyorlar. Ruhun açlığı ancak maneviyatla özellikle İslamla giderilebilir. İnsanlar önce kendi dinlerini araştırdılar. O yetmeyince diğer dinleri araştırdılar. Sonra Hindistan'dan zavallı gurular, Budist rahipleri buldular. Yogayı ve jimnastik hareketlerini gerçek bilgi gibi algıladılar. (Mevlâna torunu, E. Ç. B., Kadın)

Mevlâna'nın torunu olan Çelebi'ye ait bu anlatıda, modern dönemin çıkmazlarına karşı çözüm adresi olarak başka dinler ve inançlar yerine İslamiyetin ön plana çıkarılması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Mevlâna'nın şiirleri ve metinleri, modern dönem çıkmazlarına ve maneviyat arayışlarına karşı diğer din ve inançlara nisbetle çözüm yolu olarak görülmektedir.

Popüler Mevleviliğin şekillenişinde inanç, itikat ve geleneksel saikler kadar güncel, maddi ve toplumsal etkenler de rol oynamıştır. Mevlevi gruplarına ve grupların üyelerine göre değişebilen statü, prestij, maddi gelir, tanınma vb. birçok etken popüler Mevleviliği üreten sebeplerden bazılarıdır.

Cumhuriyet sonrası yok olma sürecine giren Mevlevilerin 1940'lı yıllardan itibaren tekrar ortaya çıkmalarında inanç, itikat, ibadet ve geleneksel saikler önemli rol oynamıştır. Mevleviler bu yıllarda sekiz yüz yıllık geleneklerini ve tasavvufi değerlerini yeniden yaşatmak için harekete geçmiş, Mevlana ve Semayı bu bağlam içinde topluma taşıma gayretinde olmuştur. Fakat aradan geçen yarım asırlık dönem Anadolu'da şehirleşme, kapitalizm ve sekülerleşme süreçlerini hızlandırmış, Mevlana ve Sema inanç, itikat ve ibadet gibi geleneksel amaçların dışında başka bir iklime taşınmış, statü, prestij, maddi gelir ve tanınmanın araçları haline getirilmiştir. Sonuç olarak 1940'lı ve 1950'li yıllarda Mevlana ve sema ile ilgili gösterilen çabalar 2020'li yıllarda amaçlananın dışında başka bir mecraya doğru kaymıştır. Bu bağlamda Mevlana, tarihsel ve kültürel bir figüre dönüştürülmüş, sema ise turizmin, görüntünün ve nostaljinin parçası haline getirilmiştir. Mevlevilerin arzusu dışında gelişen bu durum, toplumsal dönüşüm ve sekülerleşme ile ilişkilidir.

Mevleviliğin Görünen Yüzü: Şeb-i Arus Törenleri

Devletin, Şeb-i Arus Törenlerini kültürel bir öge olarak kabul etmesi, reklamını yapması ve dış dünyaya ulusal ve kültürel sermaye olarak pazarlaması onu popüler hâle getirmiştir. Günümüz Mevlevileri ise devletin bu

kültürel politikalarının pasif taraftarları, kısmi uygulayıcıları, bazı kararlarda ise partnerleri olarak görünmektedir.

Merkezinde sema zikrinin yer aldığı Şeb-i Arus törenleri tekke ve zaviyelerin faaliyetlerini yasaklayan kanundan önce sadece dergâhlarda yapılmaktaydı. Geleneksel Mevlevilikte tekke ve zaviyelerin dışında icra edilmeyen bu zikir, paradoksal olarak Mevlevilerin eli ile bugün açık alanlara taşınmıştır. Bu taşımada meşrulaştırma endişesinin etkili olduğu görülmektedir. Halka açık alanlara taşınan bu törenler zamanla Kültür Bakanlığının uhdesinde yürütülen resmi faaliyetlere dönüşmüştür.

Küresel Talepler veya İç Dinamikler

Mevlâna'nın postmodern dönemlerde Avrupa'da özellikle ABD'de popüler bir figür olarak ortaya çıkması ve buna bağlı olarak sema ritüeli ile Şeb-i Arus Törenlerinin görünen olgular hâline gelmesinde küresel talepler, gruba ait iç dinamikler ya da her ikisi bir arada sebep olmuştur.

Mevleviler modern dönemlerin belirsiz durumlarına ve anlam krizlerine karşı dinin kimlik inşa edici rolüne inanmakta ve belirsizliklerin Mevlâna'nın yaklaşımları üzerinden aşılabileceği kanaatini taşımaktadır. Farklılaşan ve küreselleşen çağdaş sanayi kültürünün (Batı medeniyeti) çıkmazlarına vurgu yapan Mevlâna sevenleri, çıkış yolu olarak Mevlâna'nın mesajlarına dikkat çekmektedir. Onlara göre küreselleşen dünyada insanlığın ortak problemlerinin layıkıyla çözülmesi ancak fikirleri çağları aşan, Mevlâna ve onun gibi düşünenler sayesinde mümkün görünmektedir (Öztürk, 2004: 225-231).

Küresel taleplerin uzantısı olarak uluslararası alanda ülkeler ve UNESCO dâhil üst düzey kurumlar nezdinde devam eden Mevlevilik faaliyetleri, beri tarafta iç dinamizmin bir yansıması olarak Türkiye'de resmi ve gayr-resmî bütün alanlarda devam etmektedir.

Ulusal Kültür Sermayesi ve Reklam Malzemesi Olarak Mevlâna ve Sema

Dini şöretin aracı hâline getirme davranışı tarihin her döneminde görülebilmektedir. Günümüzde bazı kişi ve grupların Mevlâna'nın küresel şöreti üzerinden kendini konumlandırma gayretleri bu davranış tarzının yansıması olarak görülmektedir. Mevlâna'nın küresel şöreti ve semanın insanlar üzerindeki derin etkisi devletin de bigâne kalamayacağı düzeydedir. Tarihsel Mevleviliği üreten, canlı tutan ve sürekli kılan bu iki temel unsur; bugün Türkiye'nin dünyaya servis ettiği ulusal kültür sermayesi ve hatta reklam malzemesi olmuştur.

Mevvelilere göre gerek Konya’da gerekse Türkiye’nin birçok şehrinde sema yaptığını zanneden ve bu işi para karşılığı yapan insanlar bulunmaktadır. Onlar bu tahribatin önlenmesi gerektiğine inanmaktadır. Bazı kişi ve grupların kadın erkek bir arada sema yapması, Mevvelilikle ilgileri bulunmadığı hâlde etrafına kalabalıklar toplayan birtakım kişilerin, içkili mekânlarda dans gösterilerinde bulunup dönmesi Mevvelileri rahatsız etmektedir. Mevveliler UNESCO’nun 2005 yılında aldığı kararın²⁵ bir an önce hayata geçirilmesini ve semanın ehil kişilerce yapılmasını istemektedir (Şimşekler, 2010: 104-105). Semanın popüler olması ile özünü kaybetmesi arasında ilişki kuran Postnişin Ö. T. İ, bu düşüncelerini şu örnekle dile getirmeye çalışmıştır: “Size o ilanı gösterebilirim. ‘Sema kursları başlamıştır. Muvafak olanlar Avrupa seyahatine götürülecektir.’ şeklinde ilan var. 1950 yılını kastediyorum.”

Cumhuriyet sonrası Mevveliliğin var olma, görünür bir düzeye çıkma ve meşruiyet çabası, bu hareketin mensuplarını, semanın etkileyici görüntüsünü öne çıkarmaya itmiştir. Geçiş dönemlerinde bu ritüeli canlı tutmanın Mevveliliği ayakta tutmakla eş sayıldığı görülmektedir. Postnişin’in dikkat çektiği ve Mevvelilere ait olduğu belli olan 1950 tarihli ilan, bu gerçeği teyid etmektedir. Bu örnek 1940 ve 1950’li yılların Mevveliliği ile 2020’li yılların Mevveliliği arasında sekülerleşme anlamında açılan makasın kaynağının sadece toplumsal dünyada yaşanan çoğulculuk, bireyselleşme ve kapitalizm olmadığı, Mevvelilerin de kendini yeniden var etme çabasından ötürü bu değişimi kolaylaştırıcı adımlar attığı görülmektedir.

Sahte şeyhler var, kendini Mevveli sananlar var. Onun için hilafet ve icazet kurumunun çok sıkı tutulması lazım. Yozlaşmaması lazım. Çelebi ailesinin çok ciddi bir şekilde üzerinde durduğu konulardan bir tanesi de budur. Kolay şey olunmaz. Bunun kendine mahsus bir eğitim süreç ve kuralları var. (Postnişin, M. K. Ö., Erkek)

Katılımcının “kendinden menkul şeyhler”e karşı kurumun yetkili ailesi olan Çelebileri “sıkı tutmaya” davet etmesi, durumun ciddiyetini göstermektedir. Çünkü tarihsel süreçte devam edegelen hiyerarşideki sıkı kontrol koruyucu bir şemsiye oluşturmuş ve postnişinlikle ilgili steril alan korunmaya devam etmişti. Modernleşme süreci ve yasaklama sonrası yaşanan karmaşık

25 Mevveli Sema’sı UNESCO tarafından 2005 yılında İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirasına ait bir başyapıt olarak ilan edilmiş ve listeye alınmıştır. Mevlâna’nın 800. doğum yıldönümü olan 2007, UNESCO tarafından Mevlâna’yı anma yılı olarak ilan edilmiştir. Bu bağlamda Mevlâna öğretisine ait şu dokuz ibare Türk Patent Enstitüsü’nce devlet tarafından koruma altına alınmış ve üçüncü kişiler tarafından marka olarak tescil edilmesinin önüne geçilmiştir: Mevveli, mesnevihan, şeb-i arus, semazen, Rumi, semahane, Şems-i Tebrizi, mıtrıp heyeti, sema ayin-i şerifi.

süreç, bu alanla ilgili bir kontrol problemi ortaya çıkarmıştır. Müeyyide yokluğu, Mevlâna, sema ve postnişinliğin birçok kesim tarafından araçsallaştırılmasını doğurmuştur. İletişim teknolojisindeki hızlı gelişme ve küreselleşme olgusu bu araçsallaştırmayı arttırıcı roller oynamıştır.

Katılımcılar, Mevleviliğin rant, reklam, ve prestij araçları haline getirilmesinden üzüldüklerini ifade etmişlerdir. Aşağıdaki anlatıda, bir postnişinin somut veriler üzerinden dile getirdikleri, Mevlevilerin bu tutumunu anlaşılır kılmaktadır:

Özellikle 2007'den sonra işler maddi olarak ilerlemeye başladı. Ondan önce bu hizmetler hep gönüllü olarak yapıldı. Mevlevilik medyatik olmaya başlayınca işin rengi değişti. O tarihlerden sonra önüne gelen yanıma geldi: 'Oğlum semazen yapın. Oğlum semazen olsun ki Asya'yı, Avrupa'yı ve Amerika'yı görsün!' Maalesef buna benzer çok şey yaşadık. Öte yandan o tarihten sonra Mevlâna Şekeri, Mevlâna Böreği, Mevlâna Parkı, vs. isimleri çok görmeye başladık. Asla böyle olmamalı. Biz bunlarla sürekli mücadele ediyoruz. Sema da aynı şekilde özünden koparılarak düğünlerin ve açılış merasimlerinin gösterisi hâline getirilmiştir. Bana göre sema tevhibi anlatılmaktadır. (Postnişin N. K., Ereğ)

Mevlâna figürünün ve sema ritüelinin popülerleşmesi bu değerleri maddi endişelerin ve prestije dönük beklentilerin araçları hâline getirmiştir. Katılımcı semazenin aşağıdaki ifadeleri bu açıdan dikkat çekmektedir:

İnsanlar maalesef bu işin farkında değil. Düğünlere gidip dönüyorlar. Konya'da görüyoruz, 'Şu semazen şu düğün salonuna geliyor.' diye. Önceden bir yıllık sözleşmesini bile imzalayanlar var. İstanbul'da Sultanahmet'de kafelerde yapılıyor. Mısır Kahire'de 'tennure şov' olarak yapılıyor. Sorduğunuzda: 'Sema yapmıyoruz sadece gösteri yapıyoruz.' diyorlar. Hukuki olarak bir şey yapamıyorsunuz. (Semazen M. M. Ö., Ereğ)

Müeyyide boşluğu, semanın gösteri malzemesi yapılmasını ve rant aracı hâline getirilmesini kolaylaştırmaktadır. Hukuki boşluklar Mevlevileri bu noktada çaresiz bırakmaktadır.

Günümüz Makam Çelebilği, Merkezî ve Adem-i Merkezî Otorite

Max Weber'e (2008: 352-406) göre meşruiyeti geleneğe dayalı en önemli hâkimiyet tipi patriyarkalizmdir. Patriyarkal ve onun bir çeşidi olan patrimonyol otoritenin belirgin özelliği, karşı gelinmez normlar sisteminin kutsal sayılmasıdır. Geleneği yıkan ve liderin gücü ile var olan karizmatik otorite ise yönetilenlerin inandıkları için itaat ettikleri kişilerde mevcut bulunan otoriteyi ifade etmektedir.

Mevlevilikteki makam çeşliliği, meşruiyeti geleneğe dayalı olan patriyarkalizmin kalıplarıyla benzerlikler taşımaktadır. Patriyarkalizmdeki “babanın, kocanın, evin en yaşlı erkeğinin veya en yaşlı akrabasının aile ve klan üzerindeki otoritesi” esaslı, “makam çeşliliğindeki otorite” esaslarıyla benzerlikler içermektedir.

Mevlevi gelenekte çelebi ailesinin en büyük oğlu makam çeşliliğine getirilmektedir. Makam çelebisi en büyük otoritedir ve Mevleviliğe ait bütün yetkiler ona aittir. Makam çelebileri Mevlâna'nın erkek soyundan (Sultan Veled nesli) olmak zorundadır. Bunlar kendisinden sonraki makam çelebisini de belirlemektedir. Bunun için vasiyet mekanizması işletilmektedir (Top, 2007: 62-64).

Günümüz Mevleviliğindeki makam çeşliliği, merkezi otoritesini çok yönlü olarak kaybetmiş görünmektedir. Bu durumun tarihsel ve toplumsal birçok sebebi bulunmaktadır. Modernleşme, bireyselleşme ve çoğulculuk olgularının kurumsal dinî yapıları atomize etmesi, kurumsallaşma tecrübesi yüksek olan Mevleviliği derinden etkilemiş olma ihtimali bulunmaktadır. Özellikle makam çeşliliğinin pozisyon alamadığı durumlarda bilgisi, manevi gücü ve otoritesi ile ortaya çıkan bazı karizmatik bireyler rol alabilmektedir.

Güncel Mevlevilikte Postnişinlik Kurumu, Grupsal Hiyerarşi ve İş Bölümü

Geleneksel Mevlevilikte bin bir günlük çileden sonra elde edilen Postnişinlik (dedelik, şeyhlik) ünvanı Cumhuriyet Dönemi'nde makam çelebisinin tasvipleri ile çeşitli kriterler ölçü alınarak verilmeye başlanmıştır. Modern dönemlerin sosyal ortamları çile uygulamasına imkân tanımamaktadır. Bunun yerine makam çelebisi, uygun gördüğü kişilere on sekiz hizmeti “bin bir gün” yerine “on sekiz gün” sembolik olarak yaptırarak icazet (destar) vermektedir. Bu hizmet uygulamalarının mekânı ise genellikle Mevlâna dergâhı olmaktadır.

Çile için uygun zaman ve zemin, yok. Mevlevilikte on sekiz gün on sekiz hizmet dalı var. Günümüzde Konya'ya on sekiz gün gidiyor makamda vakit geçiriyor, huzurda dua ediyor, süpürüyor ve on sekiz hizmet dahından mezun olmuş gibi oluyor inşallah. Şartlar müsait değil. Bir adama bin bir gün çile çektiremezsin çünkü hayat şartları ona göre. (Postnişin H. T., Erkek)

Bilgi veren postnişin katılımcının aynı zamanda Mithat Bahari Beytur'un²⁶ müridi olarak bu hareketin içinde yer alması ve güncel Mevleviliğin

26 Günümüz Mevlevileri arasında muteber bir yere sahip olan Mevlevi Şeyhi. Mevleviliğin Cumhuriyet sonrasında yeniden yaşatılmasında büyük emek sahibi olan Beytur hem Mesnevihan hem de Postnişin

şekillenişinde kritik roller üstlenmesi, söylediklerini daha da anlamlı kılmaktadır. Günümüz Mevleviliğinde önemli bir konumda olan bu Postnişin'in söylemleri, güncel uygulamaların meşruiyetine zemin teşkil etmektedir.

Günümüz Mevlevilerinde hiyerarşi ve iş bölümü gruplara göre değişiklik göstermektedir. Örneğin türdeş olan grupların bir tanesinde hiyerarşi üstte tek başına grup lideri, altta ise grubun diğer bütün üyelerinin bulunduğu bir yapı şeklindedir. Bu grupta bütün kararları lider (Dede) vermekte diğer bütün üyeler ise uygulamaktadır. Tarihsel Mevlevi hareketin temsilcileri olan diğer bir grupta ise tarihsel bir görünüm gözlenmektedir. Başta makam çelebisi ve aile mensupları, daha sonra icazet alan postnişinler, ondan sonra ise müntesipler ve muhipler gelmektedir. Resmi olan üçüncü grupta ise hukuksal bir alt-üst ilişkisi bulunmaktadır.

Bu farklılığın temel sebebi modernleşmenin beraberinde getirdiği bireyselleşme, sekülerleşme ve dindeki öznelleşmedir. Bireyselleşme ve sekülerleşme atomize dini yapılar üretmekte, bu durum lokal dini gruplar ortayı çıkarabilmektedir. Modernleştirme çabaları sonucu yok olma sürecine giren Mevlevilik 1940'lı yıllardan sonra birbirinden bağımsız lokal gruplar halinde yeniden ortaya çıkmaya çalışmıştır. Bu lokal gruplar, bireyselleşme ve sekülerleşmenin de etkisi ile farklı hiyerarşik yapılanmalara ve işbölümlerine sahip olmuşlardır.

Çağdaş Mevleviliğin Tesir Sahası ve Müntesip Sayısı

Güncel Mevleviliğin tesir sahası Mevlâna ve semaya endeksli olarak yükselmekte veya gerilemektedir. Son yıllarda Mevlâna ve semaya olan ilgi dolaylı olarak Mevleviliği de gündeme getirmiştir. Fakat bu durum, Mevleviliğin tesir sahasını ve müntesip sayısını dikkat çekecek düzeye taşımamıştır. Günümüz Mevleviliğinin hem tesir sahası hem de müntesip sayısı düşük bir düzeyde seyretmektedir. Bu düzey sahada yaptığımız gözlemlerde ortaya çıkmıştır.

Programlarına katılarak yaptığımız gözlemlerde gruplardan birinin mevcut katılımcı sayısı kadın ve erkek dâhil 50-100 arasında olmuştur. Grup üyelerinin verdiği bilgilere göre totalde 200-300 arasında bir rakam ortaya çıkmaktadır. Resmi olan diğer bir grupta ise üye sayısı belli müzisyen ve semazenle sınırlı tutulduğu için sayı 50-60 arasındadır. Geleneksel Mevleviliğin ev sahibi olan üçüncü grupta ise müntesip sayısı bu ikisinden fazladır. Bu grubun belli periyotlara bağlanmış programları bulunmadığı için sayıyı

---

olarak birçok derviş yetiştirmiş ve Mevleviler için önemli olan bazı eserleri tercüme etmiştir.

netleştirmek mümkün olmamıştır. Öte yandan bu gruplarla birlikte hareket etmeyen ve Mevlevi olduğunu dile getirmeyen birçok kişinin var olma ihtimali bulunmaktadır. Türkiye'nin diğer şehirleri özellikle İstanbul ve yurt dışındaki Mevleviler hesaba katıldığında sayıyı binli yerine yüzlü rakamlarla ifade etmek daha sağlıklı olacaktır. Ama net sayıyı ortaya çıkarmak mümkün görünmemektedir. 2020 yılındaki bu rakamlar 1990'lı veya 1940'lı yıllara kıyas edildiğinde, belli bir artışın olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bur artışın net miktarını da vermek zor görünmektedir. Öte yandan grubların sınırlı da olsa bir tesir sahasına sahip olduğu görülmektedir. Sayısı yüksek olmasa da gruplara her geçen gün yeni üyelerin katıldığı görülmektedir. Gruplardan birine yeni katılan müridenin "grupta nasıl bir değişim yaşadığı" sorumuza verdiği cevap şu şekilde olmuştur:

Dergâha geldiğim ilk günden bugüne ciddi bir fark hissettim. Bir mürşide kavuştuktan sonra mürşit sizin kimyanızı değiştirdiği için o saatten sonra sizin sıradan bir halet-i ruhiyeniz olmuyor. Yani her şeye farklı gözle bakıyorsunuz. Mürşidiniz himmet ettiği ve Cenab-ı Hak da lütfettiği sürece siz bir yerlere çıkıyorsunuz. Mürşidimiz bizim seviyemize göre gerekli olanı veriyor. Yani hem ilmini veriyor hem de rahmetini veriyor. (Müride, N. Ç., Kadın)

Müridenin gruba girdikten sonra yaşadığı değişim, hareketin bu birey üzerinde önemli düzeyde bir tesir meydana getirdiğini göstermektedir. Müridenin dergâha girmeden önce belli bir süreç yaşadığı, bir arayış içinde olduğu ve mürşid beklentisi içinde bulunduğu görüşme safhasında anlaşılmıştır. Aradığını bulan katılımcı, yaşadığı mekânı değiştirmiş ve girdiği dergâhta önemli roller üstlenmiştir.

Müridenin Mevleviliğe başladığı ilk günden bu yana yaşadığı değişimle ilgili dile getirdikleri onun mürşide büyük bir anlam yüklediğini göstermektedir. Müride, kendi dünyasında Mevlâna'yı ve metinlerini mürşit ile özdeşleştirmiş görünmektedir. Mürşidi büyük bir makamda görmek, onun kendi kimyasını değiştirdiğini düşünmek, onu parçaları birleştiren ve ilmi rahmetiyle birlikte veren birisi olarak görmek, grubun ve grup liderinin katılımcıyı önemli düzeyde etkilediğini göstermektedir. Müridenin ifadeleri, onun grup liderini içselleştirme tecrübesini anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Mevlevilik genişledi, genişliyor. Tabii ki bir etki sahası var. Hüsnü kabul olmasa genişlemez. Ben ilk defa 1965'te bu işin içine girdim. Gittikçe genişlemeye devam ediyor. İnsanların kalbine girip ölçecek durumda değilim ve doğru bir terazi bulmak da zor. Fakat size bir şey söyleyeyim mi, sayı arttıkça dejenerasyon artmaktadır. (Postnişin, H. T., Erkek)

Her büyüme, tanınma veya popülerleşme pozitif ve negatif sonuçları beraberinde getirebilmektedir. Sosyal gruplar büyüdükçe başlangıçtaki asli

fonksiyonlarından uzaklaşma ve özünü kaybetme tehlikesi yaşayabilmektedir. Dinî gruplarda yaşanan her büyüme ve değişme, öze dönük tartışmaları beraberinde getirebilmektedir.

Anlatı sahibi postnişinin Mevlâna, sema ve Mevleviliğin tesir sahasının genişlemesi ile ilgili yorumu, bu bağlamda itikadi temele dayalı bir tartışmayı içermektedir. Ona göre genişleme dejenerasyonu beraberinde getirmektedir. Postnişinin, Mevlâna, sema ve Mevleviliğin büyük kabul görmesini iyi karşıladığı fakat bu durumun iyi bir sonuç üretip üretmediği ile ilgili endişeler taşıdığı anlaşılmaktadır. Benzer bir endişe katılımcı bir semazen tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

Mevlevilik bugün düzgün bir tesir sahasına sahip değildir. Tesiri var ama olması gereken şekilde değil. Yıllardır bendenizin katıldığı programlar ve yurt dışında olan faaliyetlerde Mevlâna Hazretleri yeni bir dinin (haşa) peygamberi, Mevlevilik de yeni bir din olarak algılanıyor. Bu husustaki kanaatlerimi Avrupa'da özellikle de İtalya'daki çalıştaylarda ve sema mukabelelerindeki gözlemlerimde kazandım. Yeni bir küresel dinin inşa edilmeye çalışıldığı kesindir. Bu çaba 2007 yılından beri vardır. Hazret-i Mevlâna'nın yozlaştırılması tehlikesi var. Bunun tashih edilmesi gerekmektedir. Çünkü Hazret-i Mevlâna öncelikle bir İslam velisidir. (Semazen Ö. F. E., Erkek)

Yaşayan Mevlevi Gruplarda Koordinasyon Birliği

Cumhuriyet öncesi sekiz yüz yıllık geleneksel Mevlevilik tek merkezden idare edilmekteydi. Mevlana soyundan gelen makam Çelebileri Anadolu ve İslam coğrafyasındaki bütün Mevlevilerin başı olarak koordine edici bir pozisyonda idi. Geleneksel Mevleviler arasında dergâhlar, bölgeler ve kişiler bazında belirgin rekabetler bulunduğu halde makam çelebisinin otoritesi koordinasyon birliğini sağlamaktaydı. Fakat 1940'lı yıllardan sonra ortaya çıkan yeni dönem Mevleviliğinde makam Çelebiligi bulunduğu halde koordinasyon birliğinden bahsetmek mümkün görünmemektedir.

Geleneksel Mevlevilikte var olan grup rekabetleri yaşayan Mevleviliğe de yansımış bulunmaktadır. Güncel Mevlevi gruplar arasında adı konulmamış bir rekabet durumu söz konusudur. Özellikle Konya özelinde sivil bir inisiyatif ile ortaya çıkan grup ile geleneğin devamı olan diğer alt gruplar arasında bu rekabet daha belirgindir. Bu anlamda İstanbul Mevleviliği ile Konya Mevleviliği arasında da nezaket perdesi altında görünen bir rekabetin var olduğu görülmektedir. Bu ve benzeri olgusal durumlardan ötürü, yaşayan Mevlevi gruplar arasında koordinasyon birliğinden çok rekabet durumundan bahsetmek mümkündür.

Her grubun kendini daha haklı görmesi, müritlerin kendi gruplarını Mevleviliğin temsilcisi olarak kabul etmesi, müntesiplerin temel kaynaklara bağlılık noktasında kendi gruplarını daha istikametli görmesi ve her grubun diğer Mevlevi grupların yorumlarını ve uygulama şekillerini tasvip etmemesi, bu rekabetin temel bazı sebepleridir.

Yaptığımız görüşmelerde yönetici, postnişin veya çelebi düzeyindekilerin daha kapalı bir dil ile mürit ve müntesip düzeyindekilerin ise daha doğrudan ifadelerle rekabet söylemini kullanabildikleri görülmektedir. Dolayısıyla yaşayan Mevlevi gruplar arasında koordinasyon ve bütünlük tablosunun zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Gruplarda ortak faaliyetler bulunmamakta ve her grup kendi sınırları içerisinde faaliyet yürütmektedir.

Mevlâna'nın Hümanizmle İlişkilendirilmesi

Mevlâna, şiirlerinde ve metinlerinde insanı varlıkların en değerlisi olarak görmektedir. O, insanı tanımak için Kur'an'a başvurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Mevlâna'nın temel metinlerinde insan üzerinde yoğunlaşması onun bazı yaklaşımlarca Hümanist olarak görülmesini beraberinde getirmiştir. Gözlem yaptığımız Mevlevi gruplardan ve görüşme yaptığımız çelebi, postnişin, mürit ve muhibban halkasından hiçbirisi, Mevlâna ile hümanizm arasında kurulan ilişkiyi tasvip etmemiştir. Bu noktada bütün Mevlevi gruplar ittifak içindedir.

Rahmete'l lil Âlemin'in ümmeti ve Rabbu'l Âlemin'in kulu hümanist olmaz. Çünkü hümanizm, insanı insandan dolayı sevmektir. Biz Yunus'umuzun tabiriyle yaradılanı yaradandan dolayı severiz. Hazret-i Mevlâna hümanist değildir. Sadece yeryüzünde Allah'ın halifesi olan, esma-i ilahiyeyi taşıyan ve Rabb'in ruhundan ruh üfürdüğü 'hazret-i insan' vardır. O eşref-i mahlûkattır. Mevlâna bunu anlatır ve bu hümanizm değildir. (Postnişin, Ö. T. İ., Erkek)

Anlatıda Mevlâna'nın hümanizmle aynı çizgide değerlendirilemeyeceği gerekçeleriyle birlikte dile getirilmektedir. Postnişine göre Mevlâna gibi bir zata hümanist demek okyanusu testiye sığdırmaktır. Batının ve Mevlâna'nın insana bakışı arasında önemli farklar olduğunu hatırlatan katılımcının Mevlâna'yı konumlandığı yer İslam tasavvufudur. Bu tasavvuf anlayışında insan, Allah'ın halifesi yani "hazreti insan"dır.

Sonuç

Çağdaş dönemin toplumsal şartları, inanç krizleri ve psikolojik çıkmazları, insan maneviyatına dönük evrensel öneriler sunan Mevlâna'yı gündeme getirmiş, buna bağlı olarak Mevlevilik son yıllarda görünür duruma gelmiştir.

Mevlevilik, merkezi otoritesini çok yönlü olarak kaybetmiş görünmektedir. Bu durumun tarihsel ve toplumsal birçok sebebi bulunmaktadır. Modern dönemlerde Mevlâna ve semaya olan ilgi Mevleviliği gündeme getirdiği hâlde, grubun tesir sahasını ve müntesip sayısını dikkat çekecek düzeye taşınamamıştır. Günümüz Mevleviliğine intisap eden bazı kişilerin yaşadığı değişim, hareketin kendi müntesipleri üzerinde bir etki meydana getirdiğini göstermektedir. Bu kişiler, Mevlâna'yı kendi mürşitleriyle özdeşleştirmektedir.

Yaşayan Mevlevi gruplar arasında koordinasyon birliği ve bütünleşme tutumlarının zayıf olduğu, bunun yerine rekabet durumunun baskın olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak bütün Mevlevi grupları içine alan ortak faaliyet alanları bulunmamaktadır. Mevlevi tarikatına ait törenler, tarikatın kurumsallaştırdığı pratikler ve semboller hem geleneksel Mevlevilikte hem de günümüz Mevleviliğinde grup içi sosyalleştirme araçları olarak rol oynamaktadır. Bunlar, grup şuurunu güçlendiren ve aidiyeti tahkim eden pratiklerdir. Fakat yaşanan büyük toplumsal değişimler bazı tören, sembol ve uygulamaları ya ortadan kaldırmış veya karakterini değiştirmiştir. Kurumsallaşan Mevleviliğin bugüne taşıdığı pratiklerin uygulanmasında ibadet saikinden çok estetik ve gösteriş ön plana çıkmış görünmektedir. Seküler değerlerin domine ettiği çağdaş dünyanın toplumsal ilişkileri, dervişliği, semayı, ritüelleri ve sembollerin anlam dünyalarını, kendi denklemi içinde bir konuma yerleştirmiştir.

Modernleşme, çoğulculuk ve sekülerleşme olguları geleneksel din algısı, dinsel kurumlar ve geleneksel dinî hareketler üzerinde önemli düzeyde izler bırakmıştır. Nüfus artışı, göç, şehirleşme, piyasa ekonomisi, demokrasi, sanayileşme ve kitle iletişim araçları bu durumun yaşanmasında önemli rol oynamıştır. Geleneksel bir tarikat olan Mevleviğin yeni bir form kazanmasında bu olguların önemli düzeyde etkisi olmuştur. Batı'da dinin toplumsal konumunu ve dâhili anlam evrenini değiştiren modernleşme, sekülerleşme, çoğulculuk ve bireyselleşme olguları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Müslüman toplumlara doğru yayılmaya başlamıştır. Bu durum Müslümanların din algısını ve İslam'ın dâhili anlam evrenini önemli düzeyde etkilemiştir. Bu etkiyi tarikatlar ve diğer dinî hareketlerin değişimi üzerinden okumak mümkündür. Mevlevilik üzerinde yaptığımız gözlemler ve derinlemesine mülakatlar bu etkinin düzeyini anlamamıza katkı sağlamıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde modernleşirmenin siyasal yansıması olarak çıkarılan Tekke ve Zaviyeler Kanunu Mevleviliği derinden etkilemiştir. Tarikat, bu kanundan sonra hiçbir zaman eski gücünü yakalayamamıştır. Dağılma

sürecine giren Mevlevilikte merkezi otorite ortadan kalkmış, çelebilik makamı ve buna bağlı bütün hiyerarşiler sarsılmış ve Mevleviler arasındaki koordinasyon birliği tamamen kaybolmuştur.

Günümüz Mevleviliği, örgütlenme biçimi, iletişim tekniklerini kullanabilme becerisi ve küresel konuların bilincinde olarak faaliyet yürütme bağlamında diğer dinî gruplarla aynı düzeyde değildir. Mevleviliğin geleneksel ritüelleri, grup mensuplarının uygulanmaya devam etmektedir. Fakat Mevlevilerin yeni toplumsal şartlara göre güçlü pozisyon alamadıkları gözlemlenmektedir. Günümüz Mevleviliği modernleşme, toplumsal yaşamın çoğulculuğu ve dinin bireyselleşmesi gibi çeşitli etkenler sonucu kısmi bir form değişikliği yaşamış fakat özünden kopmamıştır. Yeni Mevleviliğin en büyük özelliği popüler bir boyut kazanmasıdır. Modernleştirmenin ve sekülerleşmenin etkisi ile bütünsel büyük grup yapısından lokal ve küçük gruplara dönüşen Mevlevilik varlığını devam ettirmeye çalışmakta fakat yeni toplumsal şartlara uyum sağlamak zorlanmaktadır. Sekülerleşme, çoğulculuk, bireyselleşme ve küreselleşme gibi yeni olgular karşısında pozisyon alamayan Mevlevilik, geleneksellikle yenilik arasında bocalamaktadır. Günümüz Mevleviliği, Mevlâna'nın dünyaya yayılan ünü ve sema ritüelinin popülerliği üzerinden kendine alan açmaya çalışmaktadır.

Modernleştirmenin siyasal yansımaları bu tarikatın geleneksel silsilesini ve kültürel zincirini parçalamış, çok başlılığı ve bireyselleşmeyi üretmiştir. Bu durum, gruba ait ortak değerler sistemini zedelemiştir. Bu anlamda Mevleviliğin en temel değeri olan ve bütün grupların mutlak otorite kabul ettiği -geleneksel Mevlevilikteki gibi- bir “şeyh” bulunmamaktadır. Mevlâna soyuna mensup bulunan “makam çelebisi”nin fiziki varlığı bu boşluğu dolduramamaktadır. Mevlevihanelerin kapatılması, makam çelebiliğinin resmi bir statü olmaktan çıkarılması, vakıf mallarının el değiştirmesi bu durumu etkileyen sebeplerden bazılarıdır.

Çağdaş dönemlerde Mevlevilikten çok Mevlâna'nın ön planda olduğu görülmektedir. Mevlâna'ya olan bağlılık ve Mevlâna sevgisi kurumsal Mevleviliğin inisiyatifi dışında gelişen bir olgu hâline gelmiştir. Bir zamanlar Mevlâna'yı ve Mevleviliği yasaklama yoluna giden devlet şimdi yükselen bu hareketi kendi kontrolünde tutmaktadır. Yüzyıllarca Mevleviliğin dışı açılan yüzleri olan Mevlâna, sema ve Mesnevi olguları günümüzde artık anonimleşmiştir. Bu üç realite artık Türkiye'nin yurt içi ve yurt dışındaki imajının araçları hâline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu üç unsuru tarih, kültür ve reklam araçları olarak kullanmaktadır. Bu unsurlarla ilgili yetki

makamı ve karar mercii artık Mevlâna'nın torunları olan Çelebiler değildir. İsteyen her Mevlâna seveni bu noktada kendine bir hareket alanı açabilmekte, sema törenleri ve Mesnevi okumaları yapabilmektedir. Bu noktada tek merkezli olmayan bir hareketlilik ve çeşitlilik göze çarpmış ve olumlu bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Mevlana ve Mesnevi hem İslam'ın ve insanlığın ortak kültürel mirasının bir parçası olarak görülmeye başlanmış hem de grup kimliğinin çizdiği dar kalıpların dışına çıkarak herkesin istifadesine açık hale gelmiştir.

Mevlevî dinî grubunun iradesi dışında kitle kültürünün bir parçası hâline getirilerek metalaştırılan sema ve Mevlâna, özünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmıştır. Dinî sembollerle örülü olan sema, eğlencenin ve nostaljinin araçları hâline getirilirken Mevlâna, hümanizmin kalıplarına sıkıştırılmaya çalışılmıştır. Toplumsal bir karşılığı olan Şeb-i Arus Törenleri ise devletin inisiyatifinde yürütülmektedir. Bu törenlerde Mevlevîler söz ve yetki sahibi değildir. Devlet istediği zaman -sema ayin-i şerifinin içeriği hariç- törenlerin şekline müdahale edebilmekte, ihtiyaç hissettiği zaman Mevlevîlerle istişare yapabilmekte fakat onlara yetki vermemektedir. Bu törenler son yıllarda devlet yöneticilerinin ve siyasal figürlerin fikir beyan ettiği ve kitlelere mesaj verdiği bir arenaya dönüşmüştür.

Kaynakça

- Ağaoğlu, Y. S. (2013). *Neyzen Selami Bertuğ'un Anılarında Belgelerle Hazret-i Mevlâna'yı Anma Törenleri (1942-1974)*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Arpağuş, S. (2015). *Mevlevilikte Manevi Eğitim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Atacan, F. (1990). *Sosyal Değişme ve Tarikat Cerrahiler*. İstanbul: Hil Yayın.
- Babinger, F. & Köprülü, M. F. (2003). *Anadolu'da İslamiyet*. (Çev. Ragıp Hulusi, Yay. Haz. Mehmet Kanar). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Berger, P. L. (2002). "Dini ve Toplumsal Kurumların Değişimi". *Din ve Modernlik Toplum Bilim Yazıları I*. (Der. ve Çev. Adil Çiftçi). (121-174) Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Berger, P. L. (2003). "Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri". *Bir Küre Binbir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*. (Ed. P. L. Berger & S. P. H.). (9-26) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Berkes, N. (2014). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. (Yay. Haz., Ahmet Kuyaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ceyhan, S. (2004). "Mesnevi". *İslam Ansiklopedisi c. 29*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 325-334.
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev. Ed. Mesut Bütün&Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Çelebi, A. H. (2015). *Mevlâna ve Mevlevilik*. Ankara: Hece Yayınları.
- Demirci, M. (2013). *Hz. Mevlana ve Mevlevi Kültürü*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Eflâki, A. (2011). *Ariflerin Menkıbeleri*. (Çev. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Gölpınarlı, A. (2006a). *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (2006b). *Mevlevi dâb ve Erkâm*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (2015). *Mevlâna Celâleddin Hayatı Eserleri Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Haksever, A. C. (2009). *Modernleşme Sürecinde Mevleviler ve Jön Türkler*. İstanbul: H Yayınları.
- Kemikli, B. (2018). *Mesnevi ve Türk İrfanı: Mesnevihanlık Geleneği*. Erişim tarihi ve linki: 06.11.2020, http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=1218.
- Küçükdağ, Y. (2000). *Türk Tasavvuf Araştırmaları*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Lewis, F. D. (2010). *Mevlana Geçmiş ve Şimdi Doğu ve Batı*. (Çev. Gül Çağalı Güven & Hamide Koyukan). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen Din Modern Toplumda Din Problemi*. (Çev. Ali Coşkun & Fuat Aydın). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Mevlâna C. R. (1997). *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi Cilt V*. Beyit 1445. (Terc. Şefik Can). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Meyerovitch, E. V. (1998). *Konya Tarihi ve Hz. Mevlana*. (Çev. Melek Öztürk). Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Mirza, G. A. (2018). *Yeni Dinselleşme Eğilimleri ve Maneviyat Arayışları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Ocak, A. Y. (2015). *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öğün, S. S. (2015) *Mevlânaçılık*. Erişim tarihi ve linki: 06.11. 2020, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/suleymanseyfiogun/mevlnacilik-2024720>,
- Öke, M. K. (2016). *Dervişin Sema Defteri*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Önder, M. (1998). *Mevlâna ve Mevlevilik*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık.
- Öztürk, A. (2004). "Modern İnsanın Buhranlarına Hz. Mevlâna'nın Mesajları". *Mevlâna'nın Düşünce Dünyasından*. (Der. Nuri Şimşekler) Konya: Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Sipehsâlâr, F. A. (2011). *Mevlana ve Etrafındakiler, (Sipehsâlâr Risalesi)*. (Çev. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Sultan Veled, (2001). *İbtidâ-Nâme*. (Çev. A. Gölpınarlı). Konya: Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayını.
- Şafak, Y. (2015). *Mevlevi Gülbangleri*. Konya: Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Şimşekler, N. (2010). *Mevlâna'yı Anlayabilmek*. Konya: Rûmî Yayınları.
- Top, H. (2007). *Mevlevi Usûl ve dâbı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Uz, M. A. (2004). *Mevlâna Dergâhının Son Hücrenişin Dervîşi Ankaravî Mehmet Dede*. Konya: Merhaba Ofset.
- Uzun, M. (1996). "Gülbank". *İslam Ansiklopedisi c. 14*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Weber, M. (2008). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev. Taha Parla). İstanbul: Deniz Yayınları.